

YUNAN İŞGALİNİN KÜLTÜREL ETKİSİ: NAZİK TÜRKÜSÜNÜN AFYON VARYANTI*

**Cultural Effects of Turkey's Invasion by Greeks: Afyon Version of the
Folksong "Nazik"**

**Influence culturelle de l'occupation grecque La Variante d'Afyon du
Chant de Nazik**

Ahmet OĞUZ*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılmış ve topraklarının büyük bir kısmı işgal edilmişti. Bu işgale uğrayan yerlerden birisi de Afyon'dur. İşgal edilen yerlerde olduğu gibi Afyon'da da sayısız olay meydana gelmiştir. Bu olaylardan birisi de Nazik'in Yunanlılar tarafından kaçırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler

Türk, Yunan İşgali, Afyon, Nazik.

ABSTRACT

The Ottoman Empire was joined to the first World War but it was a heavily defeat. The Greek military was occupied to The Ottoman Empire's country and Afyon region. In this during occupied The Greek did happening a lot. Nazik was kidnaped of The Greek soldiers.

Key Words

Turkish, The Greek Occupation, Afyon, Nazik.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşında yenilerek 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalamasıyla Anadolu dahil olmak üzere bütün toprakları düşman işgaline uğramıştır. Elde kalan en son yer olan Anadolu'nun Batı bölümlerinin de Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sebebiyle bu bölgede yaşayan Türk halkının büyük bir kısmı zulüm görmüştür. Yunan işgali, Atina hükümetinin başı Venizelos, Anadolu'yu işgal etmek istediğini, alelacele Londra'ya giderek askerlerini Mustafa Kemal'e karşı kullanabileceğini teklif etmesiyle başlamıştır. İkona gücü yüksek olan Venizelos İngiliz muhataplarına, Anadolu'ya iki tümen,

Trakya'ya da bir tümen göndermenin Türk sorununa kesin çözüm getirilmesi için yeterli olacağını söylemişti. Hareketli bir Yunan hayranı olan Lloyd George, daha başlangıçta, Yunanlılara hizmet etmeye amadeydi.¹ Bu görüşmeler sonunda Yunanistan'ın payına verilen İzmir ve çevresinin işgali 15 Mayıs 1919 tarihinde sabah başlamıştır.² İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti yurdun dört bir tarafına telgraflarla durumu bildirmiş ve işgali protesto etmiştir. Ancak bu protestolar, İstanbul'da ve yurdun diğer taraflarında yapılan mitingler, sonucu değiştirememiş, İzmir'de o gün ve daha sonraki gün Yunanların yaptığı işkence ve katliamlar artarak devam etmiştir.³

* Karşılaştırma için bakınız: Ferya ÇALIŞ, "Eskişehir'in Yunan İşgali ve Gülnazik Türküsü", *Millî Folklor*, Yaz, 54, 2002, yıl 14, cilt 7, ss. 132-139.

** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi.

Yunan katliamına son vermek için Yunan işgal kuvvetlerine karşı direnmenin ve yurttan atmanın şart olduğuna inanan Türk halkı, yer yer ve bölgesel mahiyette olmak üzere cephele kurmuş, bu bölgesel hareketler ilk anda vatansever subaylar tarafından desteklenmiştir.

İzmir'de başlayan Yunan işgali iç bölgelere doğru gittikçe yayılmaya başlamıştı. 27 Mayıs 1919 tarihinde Aydın'ın işgali ve ardından 29 Mayıs 1919 tarihinde Ayvalık'ın ve 1 Haziran 1919 tarihinde Ödemiş'in işgalleri, Batı Anadolu'da savunma ruhunun uyanması ve "Kuva-yı Milliye" fikrinin daha güçlü bir şekilde gelişmesine ve yayılmasına sebep olmuştur. İlk tepkilerden biri Ödemiş kaymakamı Bekir Sami Bey'in medeni cesaret ve vatanseverlik örneği gösteren bir davranışla 29 Mayıs 1919 tarihinde İtilaf devletleri temsilcilerine "bundan sonra silahın konuşacağını" bildiren bir protesto telgrafi çekmiştir.⁴

İzmir'in işgali ile yetinmeyen Yunanlıların, Batı Anadolu'yu istila etmek için yapacakları bir genel saldırıya karşı mahalli güçlerin gönüllü olarak oluşturduğu Kuva-yı Milliye adıyla anılan milli kuvvetler ile 23, 57 ve 61. tümenler Batı Anadolu'da işgalci Yunan düzenli ordusuna karşı ilk cepheyi kurmuştur. Orta ve Batı Anadolu'da henüz dağılmamış olan düzenli birliklerin bir kısmı, değişik bölgelerde çıkan ayaklanma hareketlerini bastırmak için kullanıldıklarından Yunan işgaline karşı ilk önceleri düzenli bir savunma savaşı verilememiştir.

1920 yılının Haziran ayından itibaren iç kesimlere doğru yayılan Yunan işgali karşısında büyük bir azimle çarpışan Kuva-yı Milliye kısmen dağılmış, zayıf durumda olan 23, 57 ve 61. tümenler de geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gittikçe büyüyen tehlikenin durdurulması amacıyla Temmuz 1920 tarihinden itibaren

Bakanlar Kurulu kararıyla Batı Cephesi Komutanlığı kurulmuş ve burada çarpışan düzenli ve düzensiz birlikler bu komutanlığa bağlanmıştır. Batı cephesinde düzenli ordu kurulana kadar Kuva-yı Milliye önemli hizmetler görmüştür.

Yunanlıların Manisa ve Aydın yönünde ilerlemeleri üzerine, Ayvalık dolaylarında onlara silahla karşı koyan Kaymakam(Yarbay) Ali(Çetinkaya) olmuştur. Bütün mevcudu yaklaşık beş yüz kişi olan bu alay mahalli halkın da desteğini alarak ilk Kuva-yı Milliye birliklerinden birini meydana çıkarmıştır. Bu vatansever hareket başka cephelerin de kurulmasına ön ayak olmuştur.

Akhisar'ın Haziran 1919 tarihinde Yunan işgaline uğramasından sonra, Bergama'da bir süre sonra aynı akıbete uğramış, burada ve Menemen'de Yunan askerleri pek çok kan dökerek dehşet saçmıştır. Menemen'de 200 kişi öldürülmüş bir o kadarı da yaralanmıştı. Bu zulümler Bergama ve Soma cephelerinin açılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kırkağaçlı Emin Bey tarafından kurulan bu cephe, daha sonra Balıkesir'de bulunan 61. tümene bağlanmıştır. Bu tümenin komutanı Miralay Kazım (Özalp) Bey, bu cephenin güçlendirilmesini sağladı ve fiili idaresiyle meşgul oldu.

Bunlara ilave olarak yaklaşık 1200 mevcuduyla Akhisar cephesi kurulmuştur. Manisalı Karaosmanzade Halit Paşa'nın Rum çeteleri tarafından baskın sonucu öldürülmesine tepki olarak bu cephe kurulmuştu. Yine Yunan ilerleyişinin Salihli ve Alaşehir bölgelerine kadar yayılması burada da Kuva-yı Milliye hareketinin başlamasına sebep olmuştur.

Yunan ilerlemesine karşı en sert direniş Aydın ve Nazilli bölgesi Kuva-yı Milliye gönüllüleri ve düzenli birliklerce gerçekleştirilmiştir. Aydın Heyet-i Milli-

yesi, büyük bir miting tertip ederek işgali protesto etmiş ve vatandaşları silahla karşı koymaya davet etmişti. 28 Mayıs 1919'da Aydın'ın işgali ve Yunun birliklerinin Nazilli yönüne doğru ilerlemesi üzerine gönüllü binlikler harekete geçmişti. Yörük Ali Efe ile beraber 57. fırka kumandanı Binbaşı Hakkı Bey'in topçu kuvvetleri ve bunlara Denizli Milli Kuvvetlerinin katılmasıyla, 175. piyade alayı kumandanı Hacı Şükrü Bey'in idaresinde, Aydın'ı geri almak için 28 Haziran'da yapılan taarruz, başarıya ulaşmış ve 30 Haziran'da Aydın geri alınmıştır. Fakat takviye alan Yunan birlikleri Aydın'ı tekrar işgal etmiştir. Bu bölgede Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe ve Danişmentli İsmail Efe Yunanlılara karşı başarılı bir şekilde çarpışmıştır.

Anadolu'da devam eden Yunan ilerlemesi karşısında Balıkesir, Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin merkezi olmuş Balıkesir ve Alaşehir'de yapılan Harekat-ı Milliye ve Redd-i İlhak kongreleri yapılmıştır. Bu kongrelerde milli dava dile getirilmiş, yerel kurtuluş çareleri aranmış ve bir anlamda İstanbul hükümetinin otoritesi tanınmamıştır. Birinci İnönü savaşına kadar bu bölgede oluşturulan Milli Kuvvetler, Yunan birliklerini oyalamış, Sivas kongresinde alınan karar gereğince Batı cephesi milli teşkilata bağlanmış ve Ali Fuat Paşa da Batı Cephesi komutanlığına getirilmiştir.

Çerkez Ethem'in düzenli orduya katılmak istememesi, iç çatışmalar ve Çerkez Ethem'in Yunanlılara sığınması sebebiyle bu boşluktan yararlanan işgalci Yunan kuvvetleri Bursa, Uşak istikametinden Eskişehir ve Afyon istikametine doğru 6 Ocak 1921 tarihinde ileri harekate geçtiler. Yunan ilerleyişi 9-10 Ocak tarihleri arasında yapılan I. İnönü zafarıyla durdurulmuş ve Yunanlılar tekrar Bursa yönüne çekilmiştir. Londra konferansının anlaşmazlıkla sonuçlanması

üzerine Yunanlılar İnönü'de bulunan Türk mevzilerine yeniden saldırmışlar ve 31 Mart 1921 tarihinde de yenilerek geri çekilmişlerdir. Yunan kuvvetlerini tamamen imha etmek için Ashılanlar bölgesinde taarruz edilmiş, fakat başarı kazanılamamıştır. Bunun üzerine Yunanlılar 10 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya-Eskişehir bölgesinden iki cepheden Türk kuvvetlerini yok etmek için taarruza geçmiştir. Daha fazla kayıp vermemek için Türk ordusu da taktik gereği 25 Temmuz 1921 tarihinde Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir.

Yunan ilerleyişi bundan sonra da devam etmiş, iki tümen halinde ilerleyen düşman kuvvetleri Salihli, Alaşehir istikametine yönelmiş ve 29 Ağustos'ta Uşak Yunanlıların eline geçmiştir. Bu bölgeyi savunan 23. tümen bu savaşlar sırasında çok zayıf vermiş ve Dumlupınar sırtlarına çekilmiştir.⁵ Yunan ilerleyişi karşısında Türk kamuoyundan yükselen tepkiler sebebiyle İtilaf devletlerince, tarihte "Milne Hattı" denilen bir sınır çizilmiş ve her iki tarafın bu sınıra uymaları istenmiştir.⁶

Zaten her iki tarafın da kabul etmediği bu çizgide Yunanlıların durmaları mümkün olmamış, Monrδος Ateskes anlaşmasından sonra Fransız ve İtalyan birliklerinin işgal ettiği Afyon, 17 Mart 1920 tarihinde bunların çekilmesiyle Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Yunanlılar, yukarıda bahsettiğimiz gibi Dumlupınar sırtlarına çekilen Türk kuvvetlerine hücum etmiş ve 27 Mart tarihinde Balımahmut Türk istihkamlarının düşmesiyle Yunanlılar, Afyon'a girmiştir. Ancak burada fazla tutunamamışlar ve 8 Nisan'da şehri terk etmeye mecbur kalmışlardır. Yunanlılar şehirden çekilirken bazı ileri gelenleri de esir olarak yanlarında götürmüştü.⁷

Afyonu'un Yunanlılar tarafından ikinci işgali Sakarya savaşının öncesin-

de 13 Temmuz 1921 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu durum bir yıldan fazla sürmüştür. Afyon'un kesin olarak Yunanlılardan temizlenmesi 27 Ağustos 1922 tarihinde mümkün olmuştur.⁸

AFYONDA YUNAN İŞGALİNİN MÜŞAHİTLERİ

Batı Anadolu'da yaklaşık olarak üç yıl süren Yunan işgalinde bir yıldan fazla bir süre kalan Afyon'da resmi kayıtlara geçen gasp, soygun tecavüz gibi yüzlerce saldırı meydana gelmiştir. Yunanlılar, işgal ettikleri yerlerde evlere el koymuşlar, bu evlerin yarısını işgal etmişler ve ihtiyaçlarının hane sahiplerinde karşılanmasını sağlamışlardır. Yunanlılar, ilk işgallerinde ve kaldıkları süre içerisinde halka şirin gözükmeye çalışmışlar, soygun ve gasp dışında cana fazla zarar vermemişler, ancak yenilen Yunan kuvvetleri çekilirken asıl yüzlerini o zaman göstermişler, işgal döneminde komşuluk yaptıkları insanları kaçariken öldürmekten çekinmemişlerdi.⁹

Kurtuluş savaşına katılan gazilerin naklettiğine göre Yunanlılar, Afyon'da kaldıkları süre içerisinde halkın malına zorla el koymuşlar, buldukları yerlerde canlı hayvan bırakmamışlardı. Yenilip kaçariken de akla hayale gelmedik zulümler yapmışlardır. Kurtuluş savaşına katılan bir gazinin anlattıkları facianın boyutlarını ortaya koymaktadır:

"Yonanın kaçtığı yerleri ne hale getirdiğini görmeliydi. Yanmış, yıkılmış evler, öldürülmüş kadın ve çocuklar...Yüreklere dayanmaz. Allah'a şükür olsun intikamımızı aldık. İşte hizmetim asker olarak 12 yıldır. Vatan hizmetinden bir gün kaçmış değilim. Ama 81 yaşında ele muhtaç bir vaziyetteyim. Kaydın yok diye bana maaş bağlamadılar. Sağlık olsun ben vatanıma para ile hizmet etmedim.¹⁰

Bir Yunan askeri köylünün birinden yiyecek ister. Afyon Düzağaç kasa-

basında Yunan karargahından geldiğini söyleyen bu askere köylü tavuk, yumurta, yağ vb. şeyler vereceğini söyler. Ev sahibi askeri tatlı dille eve davet eder ve öldürür. Ölüsünü yok eder.¹¹ Yunanlılarla ticaret yapan ve zengin olan kimseler de vardır. Devam eden sosyal hayat içerisinde fırsatı değerlendiren kimilerini komşuları da sevmez.¹² Bir başka olay da yine Düzağaç kasabasında meydana gelir. Cuma namazı kılmaya giden bir ihtiyardan Yunan askerleri kendilerine rehberlik etmesini ister. Yaşlı adam kabul etmeyince orada öldürülür.¹³

GÜL NAZİK TÜRKÜSÜ

Afyon'nun Yunanlar tarafından işgali sırasında yaşanan bu ve buna benzer olayların yanında, Gül Nazik'in acıklı hikayesi anlatılır ve türküsü söylenir. Afyon'da olayın geçtiği yer bilinmemektedir. Ancak düğünlerde genç kızlar gelin olurken bu türküyü de gelin uğurlama havası olarak söylenmektedir.

Hikayeye göre, Yunan işgali döneminde düğünü olan Gül Nazik'i taşıyan düğün alayı, damadın evine gitmek üzere yola çıkar ve yörenin adetleri gereğinde mezarlık ziyareti yapmak üzere köyün dışına çıkarılır. Burada Yunan komutanı Gül Nazik'i görür ve zorla Yunanistan'a kaçıtır. Yunan subayı Gül Nazik'le zorla evlenir ve çocukları olur. Fakat kız orada durmak istemez ve bir yolunu bulur ve on beş yıl sonra kaçarak memleketine geri döner.

Batı Anadolu'da hikayesi ve benzer metinleriyle yaygın bir olarak günümüzde de yaşayan Gül Nazik türküsünün Afyonlu kaynak kişimizden derlenen metnini aşağıda veriyoruz. Bu türkünün sözel tarih çalışmalarıyla bağlantılı olarak, benzer metinleri üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapılmasının, tarihi olayların halk hafızasında ve hayatında ne tür izler bıraktığını değerlendirmek

ve tarih kaynaklarına geçmeyen daha fazla sözlü dokümandan yararlanarak çözümlenmeler yapmak isteyenlere önemli belgeler sunacağımı düşünüyoruz.

NAZİK TÜRKÜSÜNÜN SÖZLERİ

Atina hanım oldu
Sebebim imam oldu
Ben köyümden çıkalı
Yedi yıl tamam oldu

Yumurthanın kulpu yok
Gözlerimde uyku yok
Sür kayıkçı kayığını
Gır Yunandan korkum yok

Yumurthanın sarısı
Yere düştü yarısı
On beşime girmeden
Oldum Yunan karısı

Atina'dan hopladım
Şalvarımı topladım
Nazik kaçmış dediler
Çarşıları yokladım

Atina'nın hamamı
Nasıl çıkar dumanı
Nazik'in çocukları
Bahkların kurbamı

Atina'da bir Nazik
Kolları altın bilezik
Ahmet olmasaydı
Kurtulamazdın sen Nazik.¹⁴

NOTLAR

¹ DOMONT, Paul. *Mustafa Kemal*, Çeviren : Zeki Çelikkol, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993, s. 58.

² KOCATÜRK, Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 38.

³ ATATÜRK, M. Kemal. *Nutuk*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1989, s.2.

⁴ Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II. Batı Cephesi, 1. kısım (15 Mayıs-14 Eylül 1919), Ankara, 1963, s. 125.

⁵ TÜMERDEM, İ. Hakkı. *Türk İstiklâl Harbi Yunan Cephesi*, İstanbul, 1944, s. 12.

⁶ TANSEL, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, cilt 11, Ankara, 1973, s. 195.

⁷ GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI HARP TARIHİ DAİRESİ. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II. Batı Cephesi, III. Kısım, Ankara, 1966, s.379.

⁸ BELEN, Fahri. *Büyük Türk Zaferi Afyondan İzmir'e, İstiklâl Harbi Hatıraları, Tenkitler, Tahliller*, Doğu Matbaası, Ankara, 1962, s. 42 vd.

⁹ Yunan işgalini yaşayan evlerin birinde Yunan askeri Türk komşusundan ateş ister. Yüzünü göstermeden ateşi veren genç kız askerin eline ateşi bırakır.

¹⁰ Afyon, Ayvalı köyünden Hasan oğlu Mustafa Bayram 1306. Top nişancı onbaşı. (Bu derleme emekli tarih öğretmeni Mustafa Durna tarafından 1970 yılında derlenmiştir.)

¹¹ Kaynak kişi: Ali Bayrak, 69, Düzağaç, Afyon.

¹² Kaynak kişi : Vehbi Bayrak, 63, Düzağaç, Afyon.

Yunanlılar köyün bakkalıyla bazen de normal şartlarda alışveriş yaparlardı ancak paranın hesabını bilmedikleri için bakkal ne derse kabul edermiş. Bakkalın kısa sürede çok para kazandığını görünce köyden biri bakkala sormuş:

-Nasıl kısa zamanda bu kadar para kazandın?

-Bakkal: İşin içinde gavur olmayınca para kazanılmıyor.

-Köyden biri: Gavur olmayınca para kazanılmıyor.

¹³ Kaynak kişi: Ali Bayrak, 69, Düzağaç, Afyon.

¹⁴ Kaynak kişi: Fethiye Bayrak, 62, Afyon.

KAYNAKÇA

DOMONT, Paul. *Mustafa Kemal*, Çeviren : Zeki Çelikkol, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993.

KOCATÜRK, Utkan. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 38.

ATATÜRK, M. Kemal. *Nutuk*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1989, s.2.

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI HARP TARIHİ DAİRESİ. *Türk İstiklâl Harbi*, C. II. Batı Cephesi, 1. kısım (15 Mayıs-14 Eylül 1919), Ankara, 1963.

TÜMERDEM, İ. Hakkı. *Türk İstiklâl Harbi Yunan Cephesi*, İstanbul, 1944.

TANSEL, Selahattin. *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, cilt 11, Ankara, 1973.

BELEN, Fahri. *Büyük Türk Zaferi Afyondan İzmir'e, İstiklâl Harbi Hatıraları, Tenkitler, Tahliller*, Doğu Matbaası, Ankara, 1962.